

Van kloten en klakkebussen

B. De Langhe †

Waar nu nog vlas bewerkt wordt, gaat alles “met den mekaniëk”. In mijn kindertijd, tachtig jaar⁴³ geleden, begosten er *brakelaars* op te komen, die toen nog met d’hand gedraaid wierden. ‘t Was toch al dadde! Zo stond er een te Dudzele in ‘t zwingelkot van Edward Raes, terwijl bij Pier Zandweghe de vlasstengels nog altijd op voorvaderlijke wijze gebroken of gebrakeld wierden met de *boothamer*. Dat was *booten* zeiden ze bij ons, zoals elders in Vlaanderen.

Er wierd een *glei* (bundel) vlas over een planken vloer uitgespreid en ze klopten erop met een houten blok, waarvan de platte kant met kerven doorsneden was. Deze kant moest altijd plat op de grond komen te liggen of anders was er gevaar dat de vlasstengels (*herels* of *herrels*) zouden kraken in plekke van breken. Daarom zat er een kromme steert in dien blok. Ja, een kromme, geen rechte steert, want met een rechte was ‘t geen doelmatig *kloppen*, maar ondoelmatig *stampen* en slaan geweest.

‘t Was verbazend om zien hoe vakkundig die boothamer gehanteerd wierd. Niet te rap en niet te trage ging hij regelmatig omhoog en omleeg, terwijl de gledde steert deur de rechterhand van den booter slierde, zodat de blok juiste neere kwam vlak voor de rechtervoet, die een beetje vooruit stond nevens de linkervoet. Meermaals heb ik, geboeid, er staan op kijken en nu, na zovele jaren, klint het regelmatig bootgeklop nog na in mijn oude, doof geworden oren. Door dat booten kwamen de houten deeltjes van de stengels los, van passe om onder ‘t *zwingelspaan* afgerafeld te worden.

Ik moet niet verder vertellen hoe de verdere behandeling van het vlas verliep en hoe het andere tuig heette waarmee het ruwe vlas tot schoone glimmende vezels gezwingeld wierd, maar ik wil wel vertellen welke andere dingen nevens het schoon vlas verkregen wierden.

Als de zwingelare nu met zijn zwingelspaan maar gedurig kardjas gaf op de handsvulle gebrakelde stalen, kapte hij eerst de houtdeeltjes, de zogenaamde *lemen*, eruit. Met dat goedje stookten de mensen de zwijnsporten of smeten ze af en toe een goe schippe (schop of schup) ervan tussen de brandende fasselen (bundels brandhout) in den bakoven. De lemen wierden ook gemengeld met de klijte (klei) voor het maken van de wanden en vloeren van arme huizekotjes. En doen de plakkers dat nu ook nog niet in de moortel, dienend om op de nieuwe binnenmuren van een gebouw een eerste pleisterlaag (grondlaag) aan te brengen?

Na het uitzwingelen van de lemen kwamen dan korte, slechte vezels onder ‘t zwingelbard. Dat waren de krotten, kloten of klodden.

(43) Thans 130 jaar geleden.

De hoop krotten wierd dan nog eens uitgeschud. De lange krotten dienden voor het weven van zakkegoed, zei men. De korte waren alleen goed om opgebrand te worden of werden gebruikt voor het vullen van kussens, die op de harde zitbanken van wagens, karren en siezies werden geleid.

Die minderwaardige krotten wierden echter ook nog voor entwad anders gebruikt. De knechtjongens waren er verzot op, want ze gebruikten ze om er *proppen* voor hun *klakkebussen* van te maken. Toen de zwingeltijd aanbrak, kwamen ook de klakkebussen te voorschijn en wierden de zwingelkoten afgelopen om een handsvulle krotten te krijgen. Een grepe krotten wierd nogal vlug gegeven, maar bij Jantje Pieters moesten de jongens wel eens een halfure wachten. Jantje was goed van herte, niet gierig op den afval van 't zwingelwerk, maar was een plaagsteert, een plaagpense, die de ongeduldige jongens liet wachten opdat ze te late zou'n komen in de schole en straffe zou'n krijgen. Maar als de knapen lang gewacht hadden, kregen ze een dubbele grepe, die rap in hun vestzak verdween.

De Dudzeelse jeugd was knapper dan elders in 't maken en in 't gebruik van klakkebussen. Waar ik later in twee gemeenten onderwijzer ben geweest, heb ik dat nooit zo schone gezien als in Dudzele. De beste vlienderstok uitzoeken, de beste stamper maken: dat kosten de jongens goed. De beste klakkebussen, die luidst klakten en verst schoten, wierden gemaakt van een dikke vlienderstam of -tak met gepast, niet te wijd en niet te smal mergkanaal. Andere jongens waren van mening dat lange bussen met wijd gat en een speciaal gesneden houten stamper de beste "schietters" waren. Van dat gedacht was, in elk geval, Klostje, een vlijtig, vinnig jongetje van aan 't Rattekot langs de Ronselare (watergang). Hij kwam alle jare te voorschijn met een "duivelinne" van een grote klakkebusse, die poefte lijk een kermessekanon. Voor dat vervaarlijk wapen stonden al de jongens in bewondering. Ook de meesters moesten er hun zegen over geven en durfden het tuig wel eens proberen. Klostjes zakken zaten altijd vol krotten, waarop hij niet gierig was. Bij hem thuis waren het immers zwingelaars.

Oude ervaring had geleerd dat de stamper een beetje korter moest zijn dan de busse, dat er twee proppen op de busse moesten zitten en de kanonnier eerst in 't gat moest blazen eer hij de kogel opstak. De jongens wisten dat de proppen moesten nat zijn. 't Is daarom dat ze de fakstjes kloten, die voor proppen moeten dienen, tussen hun tanden knabbelden en met spuugsel doorweekten. Ze waren daar niet vies van. 't Smaakte wel een beetje rauw, maar krotten zijn geen vergif. De aldus doorweekte proppe wierd met de stampervoer in 't open gat gestampt, zo vaste dat ze bijkans noch weg noch were kost.

Door dat stampen en 't afschieten van de natte kogels wierd het rokstje⁴⁴ of vestje van de schutter natgespeit en zelfs beschadigd door het duwen op de stamperkop.

En zo was het maar schieten, schieten als in een kleine oorlog. En 't poefte en pafte, 't kletste en ketste. Er wierd geschoten om ter luidst, om ter hoogst en om ter verst.

Op de schoolkoer lagen alle andere spelen stille, tot het eindelijk "uitgeklakt" was. De klakkebussen droogden en barstten. De houten stampers kraakten van de droogte en de ijzeren stampers verloren hun kop. De krotten geraakten op en ... 't was uit!

Geschreven te Knokke op 12 januari 1951

(44) Onderveste met mouwen.